

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมภายใต้หลักนิติธรรม

จัดทำโดย นายสมผล ตระกูลรุ่ง
รหัส 370156

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

เรื่อง การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมภายใต้หลักนิติธรรม

จัดทำโดย นายสมพล ตระกูลรุ่ง

รหัส 370156

หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑ ปี ๒๕๕๖

วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

รายงานนี้เป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลของ

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมภายใต้หลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม เป็นหลักสำคัญในทางกฎหมาย การปกครอง และเป็นหลักที่นำไปใช้ได้กับทุกองค์กร รัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๕๐ จึงได้นำหลักนิติธรรมบัญญัติไว้เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

“มาตรา ๓ วรรคสอง การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

“มาตรา ๗๘ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ดังต่อไปนี้

(๖) ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

นับว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่น่าหลักนิติธรรมบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เนื่องจาก หลักนิติธรรม เป็นนามธรรม เป็นเหมือนหลักลอยๆ ที่ขึ้นอยู่กับมาตรฐานทางจริยธรรมของแต่ละบุคคล จึงอาจมีปัญหาในการตีความและการบังคับใช้ หากมีกรณีศาลจะต้องวินิจฉัย

ความหมายและความสำคัญของหลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า The rule of law พจนานุกรมของไทยแปลว่า หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ซึ่งแปลแล้วก็ไม่ได้ทำให้เข้าใจมากขึ้น จึงต้องอาศัยคำอธิบายจากนักปรัชญาตะวันตกและนักนิติศาสตร์ของไทยเรา ขอยกเฉพาะท่านที่สำคัญๆ เช่น

Plato อธิบายว่า กฎหมายเป็นสิ่งสูงสุดและการปกครองจะต้องดำเนินการตามกฎหมาย หากสังคมสามารถสร้างระบบกฎหมายที่ดีและเป็นธรรมขึ้นมาให้คนประพฤติปฏิบัติตามได้ แม้แต่คนชั่วก็ยังมีทางทำความดีขึ้นมาได้

Aristotle อธิบายว่า การปกครองโดยกฎหมาย เป็นสิ่งที่พึงปรารถนามากกว่าการปกครองโดยมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดก็ตาม

Albert Venn Dicey อธิบายว่า ความสูงสุดของกฎหมายหรือการปกครองโดยกฎหมายคือลักษณะของรัฐธรรมนูญอังกฤษ ซึ่งประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือ

(๑) บุคคลต้องไม่ถูกลงโทษหรือกระทำร้ายต่อร่างกายหรือทรัพย์สินของตน เว้นแต่ได้กระทำการอันเป็นการละเมิดกฎหมายซึ่งบัญญัติขึ้น โดยกระบวนการอันชอบธรรม และพิพากษาเบื้องต้นศาลยุติธรรมของแผ่นดิน

(๒) บุคคลทุกคนมีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย

(๓) รัฐธรรมนูญมาจากกฎหมายปกติธรรมดาที่ศาลใช้ตัดสินคดี ทั้งทางแพ่งและทางอาญา (ในประเทศไทย)

สำหรับของไทยเรา ขอยกศาสตราจารย์พิเศษชานินทร์ กรีวิเชียร ที่ได้อธิบายไว้ว่า หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยที่เกิดทุนศักดิศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษยชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ่มครองมนุษยชนให้พ้นจากลัทธิตหาราชย์ หากมีข้อพิพาทใดๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้น โดยเด็ดขาด และโดยยุติธรรม ตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม

จากคำจำกัดความข้างต้น พอสรุปได้ว่า หลักนิติธรรม คือการใช้กฎหมายเป็นหลักในการปกครองประเทศ ซึ่งจะรวมถึงหลักความเป็นอิสระของศาลในการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่อยู่ภายใต้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม ความจริงอันเป็นอมตะที่เหมือนกันทั่วโลกคือ อำนาจทำให้คนหลง ผู้มีอำนาจมีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจไปในทางทุจริตฉ้อฉล อำนาจที่เบ็ดเสร็จเด็ดขาดย่อมนำไปสู่การทุจริตฉ้อฉลอย่างเด็ดขาดเช่นกัน แม้สังคมหรือประเทศจะมีกฎหมายที่เข้มแข็ง ก็ยังไม่เพียงพอ เพราะคนเป็นผู้สร้างกฎหมาย ซึ่งเมื่อคนยังเป็นปุถุชน ยังมีกิเลส ย่อมมีทั้งคนดีและคนไม่ดี มีอคติ คนที่มีอำนาจอาจใช้กฎหมายสร้างความไม่เป็นธรรมได้ หรืออาจใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือทำลายล้างฝ่ายตรงข้าม หรือใช้กฎหมายสร้างความถูกต้องให้กับตนเอง หรืออื่นๆ ที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม ดังนั้น จึงต้องมีหลักบางประการที่อยู่เหนือกฎหมาย ซึ่งก็คือหลักนิติธรรม (The Rule of Law) นั่นเอง

แต่หลักนิติธรรม เป็นนามธรรมที่ขึ้นอยู่กับบุคคลแต่ละคนว่า มีพื้นฐานทางความคิดอย่างไร มีผลประโยชน์หรือมีส่วนได้เสียใดๆ เกี่ยวข้องหรือไม่ บุคคลที่มีพื้นฐานความคิด หรือมีผลประโยชน์ หรือมีส่วนได้เสียที่แตกต่างกัน ย่อมสร้างหลักเกณฑ์ในการปกครองที่แตกต่างกัน ตีความหลักนิติธรรมแตกต่างกันได้ อันนำไปเพื่อประโยชน์หรือเพื่อรักษาประโยชน์ของตนเองหรือพวกพ้อง

ฉะนั้น การปกครองโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคล จึงมักจะไม่นำไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม นักคิดนักปรัชญาทั้งหลายในโลกนี้จึงพยายามคิดค้นรูปแบบการปกครองที่ดีเพื่อให้สังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข อย่างสงบสุข อย่างมีศักดิ์ศรี ด้วยความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมกัน โดยคิดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาอันยาวนานเพื่อให้ได้ หลักนิติธรรม ที่จะนำมาใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศ ซึ่งมีความเห็นตรงกันว่า การปกครองประเทศที่ดี ต้องถือกฎหมายเป็นใหญ่ คือหลักนิติธรรมนั่นเอง

หลักนิติธรรม จึงเป็นหลักธรรมชาติอันแท้จริง ที่อยู่เหนือกฎหมายทั้งปวง ไม่ว่าจะบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในกฎหมายหรือไม่ และแม้รัฐธรรมนูญของไทยในฉบับก่อนๆ จะมิได้บัญญัติหลักนิติธรรมไว้ก็ตาม แต่หลักนิติธรรมยังคงมีอยู่เหนือกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร การบังคับใช้หรือการตีความยังคงต้องเป็นไปตาม หลักนิติธรรม ซึ่งจะเหมือนกับหลักสุจริตในกฎหมายแพ่ง

หลักนิติธรรมตามแนวทางพุทธศาสนา

ในครั้งพุทธกาลที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนชีพอยู่ พระองค์ปกครองสงฆ์โดยธรรม ปกครองโดยธรรม เป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงรู้แจ้งแทงตลอดซึ่งธรรมทั้งปวง ฉะนั้น พระองค์จึงสามารถปกครองสงฆ์ได้โดย ความสงบเรียบร้อย แต่เมื่อพระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระองค์ได้ให้แนวทางการปกครอง หมู่สงฆ์ไว้ โดยตรัสไว้กับพระอานนท์ ดังนี้

“ดูก่อนอานนท์ บางทีพวกเขาจะฟังมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของ พวกเราไม่มี ข้อนี้พวกเขาไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันใดอันเราได้แสดงแล้ว ได้ตรัสแล้วแก่เธอ ทั้งหลาย ธรรมและวินัยเหล่านั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”

ธรรมวินัยที่ใช้เป็นหลักในการปกครองหมู่สงฆ์ ที่พระพุทธเจ้ามอบไว้เมื่อกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้วนี้ ก็คือ หลักนิติธรรมที่นักปราชญ์ทั้งหลายพยายามคิดค้นนำมาใช้ในการปกครองนั่นเอง

ด้วยเหตุที่พระสงฆ์สาวกของพระพุทธองค์ใช้ธรรมวินัยเป็นใหญ่ เป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน จึงสามารถ รักษาพระศาสนามาได้จนถึงวันนี้ แต่เนื่องจากธรรมวินัยของพระพุทธองค์เป็นธรรมชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไปตามกาลเวลาและความรู้สึกของบุคคล ธรรมและวินัยของพระพุทธเจ้าที่จะเป็นศาสดาจึงมีหนึ่งเดียวที่ไม่อาจ เปลี่ยนแปลงได้ ไม่ว่าจะกาลเวลาหรือสภาพสังคมจะล่วงไปนานเท่าใดก็ตาม การปกครองโดยใช้ธรรมวินัยเป็น หลักนี้ หมู่สงฆ์จึงสามารถรักษาพระศาสนามาได้จนถึงวันนี้

แต่ หลักนิติธรรม ที่ปราชญ์ใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศ อยู่นี้ เปลี่ยนแปลงไปตามกิเลสของผู้กุม อำนาจ จึงต้องหาหลักเกณฑ์ที่จะสร้าง หลักนิติธรรม ให้เหมาะสมและเป็นธรรมกับประชาชน

หลักนิติธรรม ในกลุ่มคนที่ยังมีกิเลส จึงน่าจะหมายถึง ความเป็นธรรมอย่างบริสุทธิ์ โดยอิสระ

สิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

นอกจากรัฐธรรมนูญรับรองหลักนิติธรรมแล้ว ยังรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่จะเข้าถึง กระบวนการยุติธรรมไว้ในมาตรา ๔๐ (๑) ดังนี้ “บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรมดังต่อไปนี้”

(๑) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง”

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของบุคคล พอจะแยกได้เป็น ๒ ประเภท คือ สิทธิในการดำเนินคดีทาง แพ่งและสิทธิในการดำเนินคดีทางอาญา

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีแพ่ง มีบัญญัติเป็นหลักไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ แพ่ง มาตรา ๕๕

มาตรา ๕๕ เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้

สิทธิของบุคคลที่จะดำเนินคดีต่อศาล มี ๒ ประการ คือ

(๑) ถูกโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแพ่ง เช่น ถูกกระทำละเมิด หรือคู่สัญญาผิดนัดไม่ปฏิบัติตามสัญญา

ตามสัญญา

(๒) มีความจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล เช่น การขอให้ศาลมีคำสั่งตั้งผู้จัดการมรดก

สำหรับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ก่อนอื่นจะต้องมีการกระทำที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดอาญาและกำหนดโทษไว้ด้วย ตามมาตรา ๒ ประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา ๒ บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย

ความผิดในทางอาญามี ๒ ประเภท คือ คดีความผิดต่อส่วนตัว และคดีที่มีโทษความผิดต่อส่วนตัว ซึ่งเราเรียกกันว่า เป็นความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิดต่อแผ่นดิน

คดีความผิดต่อส่วนตัว เป็นคดีที่เกิดผลเสียหายเฉพาะตัว ไม่กระทบถึงสังคม เช่น คดีความผิดตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เชื้อ หรือความผิดฐานฉ้อโกงหรือยักยอก เป็นความผิดที่เกิดกับบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกันมาก่อน ความผิดต่อส่วนตัว จึงเป็นความผิดที่กฎหมายยอมให้ตกลงกันได้ เมื่อตกลงกันได้แล้ว คดีก็ระงับ ไม่มีใครจะดำเนินคดีต่อไปได้

ความผิดอาญาแผ่นดิน เป็นความผิดต่อรัฐ ต่อสาธารณะ หรือต่อบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่มีผลกระทบต่อสังคม ความสงบสุขสังคม เช่น การฉ้อราษฎร์บังหลวง การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การฆ่าคนตาย การปล้นทรัพย์ ลักทรัพย์ ยาเสพติด ความผิดประเภทนี้ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ แก่สาธารณะ และกระทบถึงความเป็นอยู่ของสังคม ทำให้สังคมเกิดความหวาดกลัว เกิดความไม่สงบสุขในสังคม

ผลของการกระทำที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดิน คือ ไม่สามารถยอมความกันได้ แม้ผู้ได้รับความเสียหายจะไม่คิดใจดำเนินคดี แต่เมื่อเป็นความเสียหายที่มีผลกระทบต่อสังคมโดยรวมแล้ว รัฐมีหน้าที่ต้องเข้ามาจัดการ โดยดำเนินคดีให้ผู้กระทำผิดได้รับโทษ เพื่อให้สังคมอยู่อย่างสงบสุขและมั่นใจได้ว่า จะได้รับความปลอดภัยในชีวิตร่างกาย และทรัพย์สิน

ความผิดอาญาแผ่นดิน ยังพอจะแยกได้เป็น ๑ ประเภท คือ

(๑) ความผิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อรัฐหรือต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง เช่น การทุจริตคอร์รัปชัน เบียดบังเงินหลวง การหนีภาษีอากร

- (๒) ความผิดที่เจ้าหน้าที่รัฐก่อให้เกิดความเสียหายต่อรัฐที่กระทำต่อบุคคล เช่น การปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อให้เกิดความเสียหายกับบุคคล
- (๓) ความผิดที่กระทำต่อบุคคล และผลของการกระทำกระทบต่อสังคม เช่น การฆ่าคนตาย การปล้นทรัพย์ ลักทรัพย์

การกระทำที่เป็นความผิดอาญา ไม่ว่าจะก่อให้เกิดความเสียหาย ทั้งต่อรัฐ ต่อสาธารณะ หรือต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในทางอาญา จึงต้องเริ่มจากผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการทำความผิดหรือเริ่มจากผู้มีหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด

เมื่อมีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น บุคคลที่จะใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรม จะต้องเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการทำผิดอาญานั้น ความสำคัญของการดำเนินคดีอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความผิดต่อส่วนตัว จึงอยู่ที่ผู้เสียหายได้รับความเสียหายจากการทำความผิด ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้ให้คำจำกัดความของผู้เสียหายไว้ในมาตรา ๒ (๔) ดังนี้

(๔) “ผู้เสียหาย” หมายความว่าบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่งรวมทั้งบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังบัญญัติไว้ในมาตรา ๔, ๕ และ ๖

เมื่อเป็นผู้เสียหายแล้ว จึงจะมีสิทธิร้องทุกข์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อให้สืบสวนสอบสวนและดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด หรืออาจใช้สิทธิฟ้องต่อศาลได้เองโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนก็ได้

นอกจากผู้เสียหายแล้ว บุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม หากทราบว่ามีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น แม้ไม่ใช่ผู้เสียหาย แต่ก็มีสิทธิ “กล่าวโทษ” ต่อพนักงานสอบสวนว่า มีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น ตามมาตรา ๒ (๘) “คำกล่าวโทษ” หมายความว่า การที่บุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ ว่ามีบุคคลรู้ตัวหรือไม่ก็ชี้ ได้กระทำความผิดอย่างหนึ่งขึ้น

เมื่อมีผู้กล่าวโทษแล้ว เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องพิจารณาว่า เป็นคดีความผิดต่อส่วนตัว หรือความผิดต่อแผ่นดิน เพื่อจะได้พิจารณาว่า มีอำนาจสอบสวนหรือไม่ ซึ่งปัจจุบันนี้ อำนาจการสอบสวนความผิดเกี่ยวกับการใช้อำนาจหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือของเจ้าหน้าที่ระดับสูงรัฐ อยู่ในอำนาจของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ซึ่งเป็นองค์กรอิสระ จะเป็นผู้ดำเนินการแทนเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งเหตุผลก็น่าจะมาจากการไม่ไว้ใจเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะอาจตกอยู่ในความครอบงำของนักการเมืองหรือฝ่ายบริหาร

ผู้เสียหาย จึงเป็นผู้มีความสำคัญในการดำเนินคดีอาญา เมื่อเป็นผู้เสียหายแล้วจึงย่อมมีสิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายบัญญัติ

คำจำกัดความของผู้เสียหายตามกฎหมาย บัญญัติไว้เพียงสั้นๆ ว่า หมายถึงบุคคลผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิด แต่กลับมีปัญหาให้ศาลพิจารณามากมาย ซึ่งศาลฎีกาได้วางหลักเอาไว้ว่า ความเป็นผู้เสียหาย นั้นจะต้องเป็น “ผู้เสียหายโดยนิตินัย” โดยพอจะสรุปหลักเกณฑ์จากคำพิพากษาของศาลฎีกาได้ ดังนี้

- (๑) ผู้เสียหายต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด
- (๒) ผู้เสียหายต้องไม่ใช่ผู้ที่ยินยอมให้กระทำผิดกับตนเอง
- (๓) การกระทำนั้น จะต้องไม่มีมูลมาจากการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน
- (๔) ในความผิดต่อรัฐ ต้องได้รับผลโดยตรงจากการกระทำความผิดนั้นด้วย

ประเด็นที่น่าจะหยิบยกมาพิจารณาคือ ความผิดต่อรัฐ ที่มีได้กระทำกับประชาชนคนใดคนหนึ่งโดยตรง หรือเป็นความผิดต่อรัฐอย่างแน่แท้ เช่น การทุจริตคอร์รัปชัน เบียดบังเงินของแผ่นดิน หรือการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบทำให้รัฐเสียหายเป็นตัวแทน หรือการหลบหนีภาษี ทำให้รัฐขาดรายได้ ประชาชนจะเป็นผู้เสียหายได้หรือไม่

ถ้าดูจากแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาแล้ว ประชาชนไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัย ไม่มีสิทธิดำเนินคดี ไม่มีสิทธิเข้าเป็นโจทก์ร่วม ไม่มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกา ต้องปล่อยให้เป็นที่ของภาครัฐซึ่งหมายถึงฝ่ายบริหาร เป็นผู้บริหารจัดการกระบวนการยุติธรรม

ตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่วินิจฉัยไว้ว่า รัฐเท่านั้นที่เป็นผู้เสียหาย เช่น ความผิดตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก ความผิดฐานค้าที่ดินโดยไม่ได้รับอนุญาต ความผิดตามพระราชบัญญัติศุลกากร ความผิดฐานทำให้เสียหายหรือทำให้สูญหายซึ่งทรัพย์สินหรือเอกสารที่เจ้าพนักงานได้ยึดหรือสั่งให้ส่งเพื่อเป็นพยานหลักฐาน หรือเพื่อบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๔๒ ความผิดฐานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เว้นแต่มีเจตนาพิเศษให้บุคคลใดได้รับความเสียหาย ความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานเบียดบังยกยอกทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๔๓

ทั้งหมดเป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น ยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่ศาลฎีกาเห็นว่า เป็นความผิดต่อรัฐเท่านั้น ราษฎรไม่ใช่ผู้เสียหาย

ตามตัวอย่างข้างต้นบางกรณีเข้าใจได้ว่า ไม่มีเอกชนบุคคลใดเสียหาย เช่น มีปิ่นเดือนไว้ในครอบครองตามพ.ร.บ.อาวุธปืน แต่ในบางกรณี อาจไม่ชัดเจน เช่น ความผิดที่เจ้าพนักงานทุจริตต่อหน้าที่ เบียดบังยกยอกทรัพย์สินของแผ่นดิน

การดำเนินการใดๆ ของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีผลกระทบต่องบประมาณแผ่นดิน ทำให้เสียหายกับเงินงบประมาณแผ่นดิน ประชาชนทุกคนซึ่งเป็นผู้เสียภาษีให้กับรัฐ ย่อมมีส่วนในเงินงบประมาณทุกบาททุกสตางค์ ประชาชนทุกคนจึงน่าจะได้รับความเสียหาย แม้จะเป็นความเสียหายทางอ้อมก็ตาม

การใช้สิทธิประชาชนทั่วไปใช้สิทธิทางศาลได้ง่าย อาจดูเหมือนว่า จะทำให้ใช้สิทธิกันฟุ่มเฟือย จนเป็นภาระต่อศาลในการพิจารณาคดี แต่หากพิจารณาในด้านประโยชน์แล้ว น่าจะได้ประโยชน์มากกว่า และไม่น่ากังวลว่า จะมีการแก่งแย่งกันมาก เพราะการใช้สิทธิทางศาล ต้องเป็นไปโดยสุจริต ตามหลักที่ว่า การใช้สิทธิทางศาลต้องมาด้วยมือที่บริสุทธิ์

ความเป็นจริงในกระบวนการนำคดีขึ้นสู่ศาล

ในประเทศประชาธิปไตยทั่วโลก แบ่งอำนาจอธิปไตยออกเป็น ๓ อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ

คดีความผิดต่อแผ่นดิน จะเริ่มต้นที่พนักงานสอบสวนเสมอ ซึ่งปัจจุบันคือ ตำรวจหรือ ป.ป.ช. จะเป็นผู้สืบสวนสอบสวน แล้วสรุปสำนวนทำความเห็นส่งพนักงานอัยการส่งคดีต่อไป คดีจะขึ้นสู่ศาลได้เมื่อพนักงานอัยการเห็นควรสั่งฟ้อง หากพนักงานอัยการไม่ฟ้อง จะไม่มีโอกาสที่ฝ่ายตุลาการจะได้พิจารณาคดีเลย

แม้การให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้เตรียมคดีโดยให้พนักงานอัยการกลั่นกรองนั้น มีข้อดีกว่าการที่ผู้เสียหายจะเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง เพราะพนักงานสอบสวนมีอำนาจตามกฎหมายที่จะแสวงหาพยานหลักฐานจากที่ใดก็ได้ โดยใช้หมายเรียกเป็นเครื่องมือในการรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคดีให้ได้ครบถ้วน เช่น การขอเอกสารหรือพยานหลักฐานใดๆ กับหน่วยงานของรัฐ หรือเรียกเอกชนมาให้ข้อมูลในฐานะพยาน หากไม่ได้รับความร่วมมือ ผู้ที่ขัดขวางก็อาจมีความผิดตามกฎหมาย ซึ่งประชาชนไม่มีอำนาจนี้ ในบางคดีจึงเป็นการยากที่ประชาชนผู้เสียหาย จะแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อฟ้องคดีเอง แต่ก็มีข้อเสีย หากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการถูกรอบงำโดยผู้กระทำความผิดหรือหน่วยงานของผู้กระทำความผิด

ประชาธิปไตยในระบบรัฐสภาที่ประเทศไทยใช้อยู่ อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร เป็นอำนาจเดียวกัน เพราะฝ่ายบริหารถือเสียงข้างมากในสภา โดยมีเสียงข้างน้อยเป็นฝ่ายค้าน ฝ่ายบริหารจึงมีอำนาจเหนือหรือครอบงำฝ่ายนิติบัญญัติได้อย่างเบ็ดเสร็จ

ความผิดต่อรัฐส่วนใหญ่แล้ว เป็นคดีที่เจ้าพนักงานของรัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร จะเป็นผู้กระทำความผิด ยิ่งหากเป็นนักการเมืองหรือเป็นบุคคลในสังกัดของนักการเมือง ที่กุมอำนาจรัฐทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติได้ รวมถึงการควบคุมพนักงานสอบสวนได้ด้วย การสืบสวนสอบสวนจะเกิดความเป็นธรรมได้อย่างไร หากเป็นผู้บังคับบัญชาหรือผู้ที่มีอำนาจให้คุณให้โทษกับพนักงานสอบสวนได้แล้ว พนักงานสอบสวนจะกล้าใช้หลักนิติธรรมในการสืบสวนสอบสวนได้อย่างไร

การตุลาการอำนาจในระบอบประชาธิปไตย จึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ อำนาจตุลาการเป็นอำนาจในเชิงรับ ตุลาการไม่สามารถแสวงหาคดีมาพิจารณาได้เอง จะต้องรอให้คู่ความนำคดีขึ้นสู่ศาลเสมอ ฉะนั้น หากอำนาจ

บริหารและนิติบัญญัติ คุมกลไกรอันเป็นกระบวนการที่จะนำคดีขึ้นสู่ศาลได้ ฝ่ายตุลาการย่อมไม่อาจทำหน้าที่ในการถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติได้เลย

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงไม่อาจหวังได้ว่า ฝ่ายบริหารจะบริหารราชการแผ่นดินโดยยึดหลักนิติธรรม เพราะจะไม่มีองค์กรใดตรวจสอบได้

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งกลับปรากฏว่า มาจากการตีความของฝ่ายตุลาการเอง คือ ศาลฎีกาตีความคำว่า “ผู้เสียหาย” ให้หมายถึงผู้เสียหายโดยนิตินัย ทั้งๆ ที่ถ้อยคำในตัวบทมาตรา ๒ (๔) บัญญัติเพียงว่า บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิด การที่ศาลไปตีความว่า ต้องเสียหายโดยนิตินัย จึงน่าจะเกินเลยไปกว่าตัวบทกฎหมาย และเป็นปัญหาที่ต้องตีความต่อไปอีกว่า การเสียหายโดยนิตินัย นั้น มีความหมายอย่างไร

พึงสังเกตว่า สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม นี้ เป็นบทบัญญัติในหมวด ๓ เรื่องสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย อันเป็นบทรับรองสิทธิโดยทั่วไป ซึ่งไม่สามารถออกกฎหมายจำกัดสิทธิในหมวดนี้ได้ สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม จึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ไม่อาจจำกัดได้เลย

คำจำกัดความในมาตรา ๒ (๔) ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็มีได้จำกัดสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม บทบัญญัติดังกล่าวจึงไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

แต่การที่ศาลฎีกาตีความว่า การเป็นผู้เสียหาย จะต้องเป็นการเสียหายโดยนิตินัย นั้น ก็เป็นอำนาจของศาลฎีกาในการตีความ คำพิพากษาของศาลฎีกาก็ไม่อาจขัดกับรัฐธรรมนูญได้ และศาลรัฐธรรมนูญก็ไม่มีอำนาจที่จะวินิจฉัยการตีความของศาลฎีกา

หากกระบวนการยุติธรรมยังมีช่องทางให้ฝ่ายบริหารสามารถหยุดยั้งการถูกตรวจสอบโดยฝ่ายตุลาการได้แล้ว กฎหมายย่อมจะไม่มีสภาพบังคับ เพราะไม่อาจบังคับใช้กฎหมายได้อย่างจริงจัง อันจะก่อให้เกิดการดำเนินการที่ไม่เป็นไปตาม หลักนิติธรรม

กรณีศึกษา

๑. การถอนฟ้องคดีพระธัมมชโย ซึ่งถูกกล่าวหาว่า กระทำความผิดอาญาฐาน เป็นเจ้าพนักงานเบียดบังยกยอกทรัพย์และปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๓๗, ๑๔๗ และ ๑๕๗ อันเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน

คดีนี้เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากพระธัมมชโย เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยบิดเบือนพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และเบียดบังยกยอกทรัพย์สินของวัดจำนวนมากเป็นของตนเอง เป็นเรื่องใหญ่โตเมื่อกว่า ๑๐ ปีมาแล้ว จนสมเด็จพระสังฆราช ทรงมีพระลิขิตว่า

“ความบิดเบือนพระพุทธธรรมคำทรงสอน โดยกล่าวหาว่าพระไตรปิฎกบกพร่องเป็นการทำให้สงฆ์ที่หลงเชื่อคำบิดเบือน แยกแยกออกไป กลายเป็นสอง มีความเข้าใจ ความเชื่อถือพระพุทธศาสนาตรงกันข้าม เป็นการทำลายพระพุทธศาสนา ทำสงฆ์ให้แตกแยก เป็นอนัตตริยกรรม มีโทษทั้งปัจจุบัน และอนาคต ที่หนัก”

และ “แต่เมื่อถึงอย่างไรก็ไม่ยอมมอบคืนสมบัติทั้งหมดที่เกิดขึ้นในขณะที่เป็นพระ ให้แก่วัด ก็แสดงชัดแจ้งว่าต้องอาบัติปาราชิก ต้องพ้นจากความเป็นสมณะ โดยอัตโนมัติ ต้องถูกจัดการอย่างเด็ดขาด เช่นเดียวกับผู้ไม่ใช่พระปลอมเป็นพระ ด้วยการนำผ้ากาสาวพัตร์ไปครอง ทำความเศร้าหมองเสื่อมเสีย ให้เกิดแก่สงฆ์ในพระพุทธศาสนา”

ทำให้มีการดำเนินคดีอาญากับพระธัมมชโยต่อศาล ในฐานะความผิด เป็นเจ้าพนักงานเบียดบังยักยอกทรัพย์ และปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ศาลได้ดำเนินกระบวนการพิจารณา มีการสืบพยานจนกระทั่งเหลือพยานจำเลยเพียง ๒ นัด ก็จะเสร็จการพิจารณาคดีแล้ว แต่กลับปรากฏว่า พนักงานอัยการขอถอนฟ้องคดีนี้ โดยอ้างว่า

“บัดนี้ ข้อเท็จจริงในการเผยแพร่คำสอนปรากฏจากอธิบดีกรมการศาสนาผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เลขานุการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะภาค ๑ ว่า ในปัจจุบันจำเลยที่ ๑ กับพวก ได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาตรงตามพระไตรปิฎก และนโยบายของคณะสงฆ์ด้วยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้เป็นที่ยอมรับทั่วไปทั้งในและต่างประเทศ อีกทั้งได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือกิจการของศาสนาทั้งของคณะสงฆ์ภาครัฐ และเอกชนจำนวนมาก

สำหรับในด้านทรัพย์สินนั้น ปรากฏว่าจำเลยที่ ๑ กับพวกได้มอบทรัพย์สินทั้งหมด ซึ่งมีทั้งที่ดินและเงินจำนวน ๕๕๕,๓๐๐,๐๐๐ บาท คืนให้แก่วัดพระธรรมกาย การกระทำดังกล่าวของจำเลยที่ ๑ กับพวก จึงเป็นการปฏิบัติตามพระลิขิตของสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ครบถ้วนทุกประการแล้ว

ประกอบกับขณะนี้บ้านเมืองต้องร่วมกันสร้างความสามัคคีของคนในชาติทุกหมู่เหล่าเห็นว่า หากดำเนินคดีจำเลยทั้งสองต่อไป อาจก่อให้เกิดความแตกแยกในศาสนจักร โดยเฉพาะพระภิกษุ สามเณรและประชาชนทั้งในและต่างประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ และไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณะ อัยการสูงสุดจึงมีคำสั่งให้ถอนคดีนี้ ดังนั้น โจทก์จึงขอถอนฟ้องจำเลยทั้งสองในคดีนี้ทุกข้อกล่าวหา ขอศาลโปรดอนุญาต”

การถอนฟ้องคดีนี้ เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของชาวพุทธเป็นจำนวนมาก อนัตตริยกรรม นั้น เป็นกรรมที่พระธัมมชโย ต้องรับเองเฉพาะตัว ส่วนการปาราชิก นั้น มีผลกับสภาพความเป็นพระของ พระธัมมชโย ยิ่งหากข้อเท็จจริงปรากฏว่า พระธัมมชโยยอมคืนเงินให้วัด ก็เท่ากับยอมรับว่าได้เบียดบังทรัพย์สมบัติของวัดเป็นของตนจริง พระธัมมชโย ย่อมต้องอาบัติปาราชิก พ้นจากความเป็นพระไปแล้วตามพระลิขิตของสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่สามารถจะกลับมาบวชเป็นพระได้อีกตลอดไป และเหตุผลของการถอนฟ้องที่อ้างว่า จะเกิดความแตกแยกก็ไม่มีมูล แต่การที่พระธัมมชโยยังคงเป็นพระอยู่ ยิ่งจะเป็นการสร้าง ความแตกแยกให้ศาสนจักร การถอนฟ้องเมื่อคดีกำลังจะเสร็จการพิจารณา จึงเป็นที่กลางแคลงใจของชาวพุทธจำนวนมาก

ประเด็นการถอนคำฟ้องแม้พนักงานอัยการจะมีอำนาจก็ตาม ท่านอาจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ในทางปฏิบัติ หากพนักงานอัยการถอนฟ้อง ศาลก็อนุญาตให้ถอนฟ้องเสมอ แม้การถอนฟ้องเป็นดุลพินิจของศาลที่จะอนุญาตหรือไม่ก็ได้ “ในระบบ Civil law นั้น ถือว่า ก่อนการฟ้อง ความรับผิดชอบในคดีเป็นของพนักงานอัยการ แต่เมื่อได้ยื่นฟ้องแล้ว ความรับผิดชอบในการดำเนินคดีตกไปอยู่ที่ศาล... ในการดำเนินคดีอาญาใช้ “หลักการตรวจสอบ” (Untersuchungsprinzip หรือ examination doctrine) กล่าวคือองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทุกฝ่ายมีหน้าที่ต้องตรวจสอบความจริงของเรื่อง”

การถอนฟ้องและอนุญาตให้ถอนฟ้อง จึงมีประเด็นที่ต้องพิจารณาว่า เป็นไปตามหลักนิติธรรมหรือไม่

๒. คดีที่ศาลฎีกายกฟ้องคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ในความผิดตามมาตรา ๒๔ พระราชบัญญัติคณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยให้เหตุผลว่า ผู้ฟ้องไม่ใช่ผู้เสียหาย

คดีนี้ กกต.ชุดดังกล่าว ได้จัดการเลือกตั้ง สส. แบบแบ่งเขต เมื่อวันที่ ๒๑ และ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๕ โดยไม่มีอำนาจ โดยออกหนังสือเวียนถึง ผ.แกต.เขตเลือกตั้ง ให้รับผู้สมัครที่ได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้งไม่ถึงร้อยละ ๒๐ เปลี่ยนเขตลงสมัครในรอบใหม่ โดยไม่มีอำนาจ อันเป็นการเอื้อประโยชน์ให้ผู้สมัครรายเดิมเวียนเทียนลงรับเลือกตั้งรอบใหม่ เพื่อช่วยผู้สมัครรายเดิมจากพรรคไทยรักไทย หลีกเลียงเกณฑ์ร้อยละ ๒๐

คดีดังกล่าว เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมากเช่นกัน เนื่องจากศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิพากษาตรงกันให้ลงโทษจำเลย แต่ศาลฎีกายกฟ้อง โดยวินิจฉัยว่า เห็นว่าการกระทำของคณะกรรมการการเลือกตั้ง จะเป็นความผิด ตามมาตรา ๒๔ ของพระราชบัญญัติว่าด้วย คณะกรรมการการเลือกตั้งนั้นจะต้องเป็นการกระทำต่อผู้สมัครหรือพรรคการเมือง แต่ข้อเท็จจริงคดีนี้ได้ความเพียงว่า โจทก์เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งในจังหวัดสงขลา เขตเลือกตั้งที่ ๖ และเป็นสมาชิกของพรรคประชาธิปัตย์ที่ไม่ได้ส่งผู้ใดเข้าสมัครรับเลือกตั้งเลย โดยโจทก์ไม่ใช่ผู้สมัคร ดังนั้น ยังถือไม่ได้ว่า คณะกรรมการการเลือกตั้งได้กระทำการที่จะเป็นความผิดต่อโจทก์ตามมาตรา ๒๔ ที่บัญญัติว่าห้ามไม่ให้ คณะกรรมการการเลือกตั้ง, คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด, ผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำจังหวัด และอนุกรรมการที่ คณะกรรมการการเลือกตั้งแต่งตั้ง กระทำการอันมิชอบด้วยหน้าที่เพื่อเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด ดังนั้น โจทก์ย่อมไม่ใช่ผู้เสียหายโดยตรงจากการกระทำผิดตามมาตรา ๒๔ ดังกล่าว เห็นได้ว่า พระราชบัญญัติว่าด้วย คณะกรรมการการเลือกตั้งบัญญัติขึ้นเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนเป็นส่วนรวมเท่านั้น ไม่ได้บัญญัติ เพื่อคุ้มครองโจทก์ที่เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งโดยตรงเป็นพิเศษ

๓. คดีการครอบครองที่สาธารณะ แนวคำพิพากษาในคดีอาญาและคดีแพ่ง ยังมีความแตกต่างกันอยู่ โดย คำพิพากษาในส่วนอาญา ไม่ยอมรับสิทธิการครอบครองที่สาธารณะ แต่คดีแพ่งศาลวินิจฉัยไปในทางยอมรับสิทธิการครอบครองที่สาธารณะ ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา ดังนี้

คดีอาญา

คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๒๘/๒๕๒๐ (ประชุมใหญ่) โจทก์ซื้อที่ดินมี ส.ค.1 ซึ่งเป็นที่คูเมืองอยู่ในความดูแลของทางราชการและได้ขึ้นทะเบียนเป็นที่ราชพัสดุแล้ว โจทก์เข้าครอบครองโดยกั้นรั้วลวดหนามและเสียดงายบำรุงห้องที่ตลอดมา แล้วจำเลยเข้าไปปลูกห้องแถวในที่ดินของโจทก์โดยทำสัญญาเช่ากับราชพัสดุจังหวัดดังกล่าวนี้ การที่โจทก์ได้เข้าครอบครองที่พิพาทซึ่งเป็นคูเมืองอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้นการครอบครองของโจทก์ไม่อาจใช้ยันต่อรัฐได้ ไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย โจทก์ไม่ใช่ผู้เสียหายไม่มีอำนาจฟ้องจำเลยในความผิดฐานบุกรุก

คดีแพ่ง

คำพิพากษาฎีกาที่ ๘๔๑๕/๒๕๕๐ ที่ดินพิพาทเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับประชาชนใช้ร่วมกัน ผู้โดยยอมไม่มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองใช้ยันต่อรัฐได้และยังไม่มีพระราชกฤษฎีกาเพิกถอนจึงยังเป็นที่สาธารณประโยชน์สำหรับประชาชนใช้ร่วมกัน แต่ผู้ที่ครอบครองที่ดินพิพาทอยู่ยอมมีสิทธิดีกว่าผู้อื่น

โจทก์เป็นผู้ครอบครองที่ดินพิพาท แม้โจทก์จะไม่ได้กรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองเพราะเป็นที่สาธารณประโยชน์ แต่โจทก์เป็นผู้ครอบครองที่ดินพิพาทอยู่ยอมมีสิทธิดีกว่า การที่จำเลยซื้อเฉพาะบ้านของโจทก์จากการขายทอดตลาดของเจ้าพนักงานบังคับคดีแล้วไม่ยอมรื้อถอนบ้านดังกล่าวออกจากที่ดินพิพาทเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องจำเลยให้รื้อถอนบ้านออกจากที่ดินพิพาทได้

คดีที่วินิจฉัยทั้งแพ่งและอาญา

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๒/๒๕๓๕ ที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ประชาชนใช้ร่วมกันเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ มิใช่ของโจทก์ โจทก์จึงไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัยที่จะฟ้อง จำเลยชื้อหานุกรุกได้ ทำเลเลี้ยงสัตว์เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ประชาชนใช้ร่วมกัน โจทก์ครอบครองใช้ประโยชน์อยู่ก่อนที่จำเลยจะนำเอาเสาปูนซีเมนต์เข้าไปปักและอ้างว่าที่ดินดังกล่าวเป็นของจำเลย ในระหว่างโจทก์และจำเลยสิทธิของโจทก์ซึ่งมีอยู่เหนือที่พิพาทย่อมดีกว่าจำเลยการกระทำของจำเลยจึงเป็นการรบกวนสิทธิของโจทก์ โจทก์ย่อมมีอำนาจฟ้องเพื่อปลดเปลื้องการรบกวนสิทธิของโจทก์และเรียกค่าเสียหายได้

จากตัวอย่างคดีที่ยกมาข้างต้น ศาลไม่ยอมรับว่า ผู้บุกรุกที่สาธารณะได้สิทธิครอบครอง จึงไม่ถือว่าเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยในทางอาญา แต่กลับยอมรับสิทธิในทางแพ่งของผู้ที่เข้าบุกรุกก่อนให้ฟ้องผู้เข้ามานุกรุกภายหลังได้ เท่ากับส่งเสริมให้มีการบุกรุกที่สาธารณะ เพราะหากบุกรุกเข้าครอบครองได้ก่อน ศาลจะยอมรับสิทธิการครอบครองนั้นให้ดีกว่าคนอื่น

ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศภัทย์ได้บันทึกเกี่ยวกับประเด็นการครอบครองไว้ท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๐๖๕/๒๕๒๗ ว่า "ครอบครองเป็นสิทธิในตัวเองโดยผลของกริยายึดถือด้วยเจตนายึดถือเพื่อตนตามมาตรา ๑๓๖๗ ไม่ต้องอาศัยอำนาจโดยกฎหมายอื่นใดอีกแม้ผู้ที่ขโมยหรือผู้บุกรุกก็ "ครอบครอง" เป็น "การ

ครอบครอง" และได้ "สิทธิครอบครอง" โดยสมบูรณ์ จะมีการครอบครองโดยไม่มีสิทธิครอบครองไม่ได้ ใครจะเอาคืนได้อย่างไรก็ต้องอาศัยสิทธิดีกว่าหาใช้ผู้ยึดถือเพื่อคนที่ครอบครองในปัจจุบันไม่มีสิทธิครอบครองมิได้ นอกจากนี้ ในหนังสือคำบรรยายกฎหมายอาญาของท่าน ยังอธิบายอีกว่า "ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๓๖๗ ใช้คำว่าสิทธิครอบครองส่วนมาตรา ๑๓๘๐ ใช้คำว่าครอบครองสิทธิครอบครองกับการครอบครองเป็นอันเดียวกันเพียงแต่เมื่อกล่าวในแง่สิทธิเรียกว่าสิทธิครอบครองกิริยาที่ผู้ครอบครองกระทำต่อทรัพย์สินนั้นคือครอบครองการกระทำของผู้ครอบครองเรียกว่าการครอบครองสิทธิของผู้ครอบครองเรียกว่าสิทธิครอบครองหาใช้ว่าสิทธิครอบครองทางแพ่งต่างกับการครอบครองทางอาญาแต่ประการใดไม่"

การที่ผู้บุกรุกที่สาธารณชนแรกฟ้องผู้บุกรุกคนที่สอง จะถือได้หรือไม่ว่า มาศาลด้วยมือไม่สะอาด ศาลจึงไม่น่าจะรับพิจารณาและรับรองสิทธิของคนที่ไม่สุจริตแต่ต้น

การแก้ปัญหาทางตรงให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้ในคดีที่มีการทำความผิดให้รัฐได้รับความเสียหาย คือการบัญญัติกฎหมายให้ชัดเจน ซึ่งน่าจะทำได้ยากเพราะจะกระทบฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ที่อาจถูกดำเนินคดีได้โดยง่าย

สถานการณ์ในประเทศไทยในปัจจุบัน อำนาจของฝ่ายตุลาการยังมีความน่าเชื่อถือและเป็นองค์กรที่ยังเป็นอิสระอย่างเข้มแข็ง ตุลาการเป็นอำนาจอธิปไตยที่ทำหน้าที่ใช้กฎหมาย ตีความกฎหมาย

ปัญหาที่เกิดขึ้น ตุลาการสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยการตีความกฎหมายให้สิทธิประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐทำความผิด สร้างความเสียหายให้กับรัฐ โดยไม่เป็นการก้าวล่วงอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติได้

คำพิพากษาฎีกาสามารถกลับคำวินิจฉัยได้ หากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป